

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Theologia Moralis

Antehac ex probatis Auctoribus breviter concinnata

Busenbaum, Hermann

Coloniae Agrippinae, 1707

Dubium I. Quid sit furtum & quale peccatum.

urn:nbn:de:hbz:466:1-42515

§. 3. Non est licitum delectari de pollutione ⁹³⁴
secundum se, est communis & certa apud *Sanctos*.
in Decal. L. 1. c. 2. N. 16. Ratio est, quia causa excusans
 factum à peccato, qualis est ignorantia vel
 defectus advertentiæ aut libertatis, non excusat
 talem delectationem, quæ fit cum scientia, adver-
 tentia & libertate: licitè tamen delector, v. g.
 de homicidio facto ob defensionem inculpatam,
 de damno alteri in extrema necessitate causato,
 quia causa liberans factum à culpa, nempe licentia
 faciendi, etiam excusat delectationem, *Sporer n. 31.*

TRACTATUS V.

De Septimo Præcepto:

Non furtum facies.

CUM hoc prohibeatur omnis injusta damni- ⁹³³
 ficatio in bonis Proximi, quæ fit I. ^{cc}
 Per furtum, & rapinam. 2. Per omissionem ^{cc}
 reparationis damni illati. 3. Per iniquitatem ^{cc}
 contractuum. De his tribus hìc agendum erit. ^{cc}

CAPUT I.

De Furto.

DUBIUM I.

Quid sit furtum & quale peccatum.

Resp. Est occulta & injusta rei alienæ ^{cc}
 ablatio, invito rationabiliter Domino. ^{cc}
 Quod

» Quod si res sit sacra, dicitur *Sacrilegium*, de quo
 » supra. Si aperte cum vi fiat, est *Rapina*, à furto
 » specie distincta. Licet autem furtum ceteris
 » paribus, quàm rapina levius sit, & ex genere suo
 » minimum inter ea, quæ circa Proximum
 » committuntur; est tamen mortale, si quantitas
 » sit notabilis. *Ita communiter omnes. Vid. Boni.*
 » *Tom. 2. de Restitut. D. 2. Q. 8. Unde resolves:*

» I. Qui alienum accipit per jocum, vel
 » propter bonum aut commodum illius, à quo
 » accipit, non furatur: v. g. si uxor auferat marito
 » pecunias, ne ludis aut comestationibus prodigat;
 » aut vinum, ne inebrietur; aut librum hæreticum,
 » ne legat; aut si famulus det eleemosynam
 » non nimis magnam valde indigenti, in qua
 » Dominus rationabiliter non sit invitus, à quo
 » tamen propter verecundiam vel aliam causam
 » non auit petere. *Lessius Lib. 2. Cap. 11.*
 » *num. 4.*

» II. Qui pro se, vel pro alio in extrema necessi-
 » tate constituto alienum accipit, quantum neces-
 » sarium est, nec furatur, nec tenetur restituere
 » postea sic absumptum; si quidem re & spe
 » indigens fuit. Idem docent *Lessius D. 11.*
 » *Malderus, Diana &c. de necessitate gravi.*
 » verùm id probabilius alii negant cum *Laym.*
 » *L. 3. T. 3. P. 1. c. 1. n. 7. ex S. Thoma 2. 2. Quæst. 66. Art. 7.*
 » *Sylv. Ang. Vid. Lugo D. 16. Sect. 7.*

» III. Nec item furatur, qui accipit in compen-
 » sationem justam, si aliter sibi debitum accipere
 » nequeat, v. g. si famulus justum stipendium
 » non possit aliter obtinere, vel iniquè
 » inductus sit ad serviendum iniquo pretio.
 » *Vid. Laym. l. c. & Tolet. L. 5. c. 35.*

A D D E N D A

A D D E N D A.

Q. 206. Quid notandum sit circa naturam furti 936

Gravinae. R. Seqq. §. 1. Furtum dicitur esse ablatio, per quod distinguitur à pura damnificatione, secundum dicenda p. 2. n. 17., nam si injustè comburas domum alienam, non est propriè furtum, *Lugo de Just. d. 16. n. 1.* Hinc etiam furari acum sartori inde habituro grave damnum, non censetur grave peccatum furti, sed damnificationis, *Fagund. Moya in sel. T. 1. t. 3. d. 3. q. 3. n. 1.* Per ablationem autem intelligitur etiam retentio, nam L. 40. 54. 76. ff. de furtis dicitur creditorem pignore utentem; item usufructuarium, si rem alteri commodet; item commodatarium, si rem diutius usurpet, furti teneri, quamvis de creditore videatur oppositum dici L. 55. sequente, sed non potest esse quæstio nisi de nomine, potestque videri *Haun. de Just. t. 2. n. 250.*

§. 2. Dicitur ablatio rei, intellige, externæ, 937 mobilis aut immobilis, uti si partem agri alieni in tuum trahas, *Mol. de Just. d. 681. n. 14.* Per Tò rei, intelligitur etiam persona non libera, uti mancipium; idem dicunt aliqui apud *Lugo* etiam de persona libera, v. g. filio, & ita videtur asseri §. 9. *Instit. de obligationibus, quæ ex delicto*: sed non potest esse quæstio, nisi iterum de nomine, de qua *Haun. n. 254.*

§. 3. Dicitur alienæ, intellige, saltem quoad 938 legitimam detentionem, furtum enim committitur non tantum contra dominum rei, sed etiam contra solum possessorem aut legitimum tantum ejus detentorem, v. g. circa depositarium,

Nn

rium,

rium, commodatarium, conductorem &c. L. 10. & 11. ff. de furtis: unde dominus rei depositæ potest furari subducendo rem suam in scio & invito depositario; & hoc est, quod innuit S. Th. 2. 2. q. 66. a. 3. ad 3. dicens rem depositam esse simpliciter deponentis, sed secundum quid esse depositarii. Videri potest Lugo f. 8.

939 §. 4. Dicitur ablatio occulta, & sensus est, quod fit talis ablatio, quæ fit sine vi domino illata, quamvis fortè eo præsentem & videntem fiat, ut si eo præsentem & videntem pecuniam in mensa parentem auferas & fugias, non est rapina, sed furtum.

940 §. 5. Secundum jam dicta explicari debent definitiones aliæ furti, uti S. Th. in O Occultæ acceptio rei alienæ: L. 4. Instit. tit. 6. Aliene rei invito domino contrafectatio lucri faciendi vel interceptio causâ: L. 1. ff. de furtis, Contrafectatio rei fraudulenta, lucri faciendi gratiâ vel ipsius rei vel etiam usus possessionisve: Molin. n. 16. Acceptio injusta boni externi absque vi & absque ullo consensu ejus, cuius saltem quoad legitimam detentionem: Tambur. in Decal. l. 8. t. 2. c. 1. n. 1. Acceptio vel contrafectatio rei alienæ externæ sine vi, invito rationabiliter domino: Sporer in Dec. t. 5. c. 5. n. 4. Contrafectatio occulta rei alienæ externæ domino rationabiliter invito: Heidegger n. 252. Acceptio occulta rei ab alio justè detentore invito detentore.

941 §. 6. Observandum est, quid veniat nomine furti apud Theologos seu Canonistas & Juristas, & vilis peritos, quod colligitur ex jam dictis, nam si in furtum feratur pœna Ecclesiastica, v. g. excommunicatio, reservatio, illa cadet super furtum tantum Theologicè consideratum, uti rectè

Lugo,

Lugo, Sporer, Tamb. n. 7. ; è contrà si à iure civili feratur pœna in furtum, non cadet super omne furtum Theologicè consideratum secundùm jam dicta, nam apud Juristas nomine furti non venit acceptio rei immobilis, nec si coniuges sibi mutuo aliquid auferant, uti notat *Lugo* contra *Haun. n. 257.*, nec quod auferatur ex hæreditate nondum adita, neque si tutor res pupilli iniuste usurpet, ideoque Juristæ furta illa honestioribus titulis appellant, *delicta rerum amotarum, expilatae hereditatis, rationum distractarum &c.*, uti videri potest in legibus apud *Lugo n. 3.* Quales autem actiones, & cui, & contra quem competant ratione furti; Item quales statutæ sint pœnæ contra furtum, videri potest apud *Haun: à n. 265.*

§. 7. Rapina est iniusta contrectatio rei alienæ externæ cum vi facta domino vel legitimo detentori: ideo autem distinguitur specie à furto, quia superaddit modum tendendi in rem alienam notabiliter diversum, nempe cum vilipendio & injuria contra personam ipsam præsentem & renitentem, quæ tamen ob præminentiam, quam habet ratione iuris in re sua, violari non deberet. Porro per vim intelligunt *Mol. & Lugo n. 12.* non tantùm violentiam seu impetum, qui corpori infertur, sed etiam aliam vim, quæ fit per metum gravem iniuste incussum, uti si latro minetur mortem, nisi extradat pecuniam; si Princeps minetur exilium; nisi solvas iniqua tributa; si quivis alius potentior minetur grave malum, si rem tuam repetas &c. Et debet talis vis fieri personæ domini vel alterius, qui rem legitimè detinet, uti rectè *Vict. Mol. Lugo n. 13. contra Sot.*; hinc si fur unus alterum vi impedi-

N n 2

pediat,

942

pediat, ut ipse primus rem auferat, item si quis noctu violentè effringat ostia & nemine præfente aut renitente rem subducatur, non erit rapina sed simplex furtum; putat tamen *Haun. n. 262.* fore rapinam, si habuisset animum vim inferendi, & ita videtur innui L. 52. §. 10. ff. de furiis. similiter quamvis per metum sit vis illata, si non inferatur violentia, non erit rapina apud Juristas, nec in foro civili dabitur actio, quæ alias datur contra rapinam, & dicitur *Devi bonorum raptorum*, Instit. & ff. hoc titulo, sed tantum dabitur actio, *Quòd metûs causâ*, uti cum aliis notat *Haun. n. 263.*

943 §. 8. *Objici potest.* Homo tenetur bona sua temporalia postponere salutem æternam proximi, ergo nunquam est rationabiliter invitus, ut proximus hæc accipiat, sed tenetur potius velle, ut habeat, quam ut peccet mortaliter, ergo minusquam peccabitur saltem mortaliter per furtum vel rapinam. *R.* Si argumentum valet, ergo multa proximo fieri poterit injuria gravis: itaque dist. antec., homo tenetur bona sua temporalia postponere salutem æternam proximi, si proximus per suam malitiam velit suam salutem perdere, n. si proximus non possit aliter suam salutem consequi, c. antec. & n. conseq.

944 Q. 207. *Quæ sint species furti.* *R.* Species furti genericè sumpti apud Theologos sunt, furtum strictè sumptum & rapina, de quibus à n. 93. dictum est, ad quæ accedit species Sacrilegii, si res sit sacra vel tollatur è loco sacro secundum dicenda l. 5. n. 127. Et speciatim de furto Reliquiarum dictum est hic n. 53. Species furti apud Juristas sunt, 1. *Manifestum*, in quo fur præfente

re adhuc in seutione vel in clamatione deprehenditur cum re furtiva, eo die, quo furatus est, antequam detulerit eò, quò deferre & ubi cum furto manere constituerat: *Non manifestum*, in quo fur non ita deprehenditur. 2. *Diurnum*, quod fit in ea luce, quâ fur agnosci possit: *Nocturnum*, quod fit in eis tenebris, ut fur agnosci non possit: Statuitur autem L. 4. ff. ad legem Aquiliam, ut solus nocturnus fur impunè occidi possit, ut tamen id ipsum cum clamore testificetur; limitatur L. 9. ff. ad legem Corneliam de sicariis, si parcere ei sine periculo suo non possit. 3. *Qualificatum*, quod in iure habet speciale nomen & punitur specialibus pœnis: *Non qualificatum*, quod speciale nomen non habet in iure, idèoque nec illi speciales pœnæ decretæ sunt. *Qualificata* sunt, *Peculatus*, quod est furtum circa res vel bona publica ad fiscum aut principem pertinentia, quo spectat etiam crimen legis Juliæ, si quis bona communitati distribuenda in proprium commodum vertat, aut debens distribuere pecunias obtrudat aliquid aliud; item adulteratio monetæ facta à monetario, item cufio monetæ sine licentia, etiam in usus proprios, & quamvis ex materia propria. *Abigeatus*, si ex grege abigantur plura pecora etiam successivè, vel etiam unum, si sit magnum, uti bos, equus, etiam si è stabulo abstrahatur, uti notat *Illsung* t. 4. d. 3. n. 131. *Plagium*, si homines liberi & inviti dolosè intercipientur, supprimantur, vendantur, emanant. De his omnibus videri possunt plura apud *Haun.* à n. 259.

Q. 208. An furetur, qui rem aufert dominovi- 945
dente & non contradicente, aut si putetur esse con-
tentus.

Nn 3

tentus.

tentus. R. §. 1. Si dominus videat, & ex metu vel verecundia non contradicat, auferens furatur, quia dominus est invitus: si videat & non contradicat, idque sine metu & verecundia, censetur consentire, quia nil opponit, cum posset & deberet, nisi consentiret, ita plures cum Bonac. de Restit. d. 2. q. 8. p. 1. n. 1.

946 §. 2. Si quis prudenter præsumat dominum esse omnino contentum, vel certò sciat fuisse daturum, si rogaretur, non peccat saltem graviter auferendo, ita cum communi Lugo d. 2. n. 54. Less. l. 2. c. 12. n. 4. Ratio est, quia dominus non censetur invitus, saltem quoad substantiam, quamvis fortè invitus sit quoad modum illum auferendi, ad excusandum autem a furto non requiritur positiva voluntas domini, sed satis est eum non esse nec fore positivè invitum quoad substantiam, ad quam tum est contentus: si tamen postea adverteretur non fuisse contentus nequidem quoad substantiam, esset obligatio restituendi, quia prior præsumptio non fecit eum esse re ipsa contentum quoad substantiam. Dixi non peccare saltem graviter, quia communiter est saltem veniale, vel ob vanum respectum humanum, quo quis vincitur, vel quia fit contra voluntatem domini quoad modum saltem, qui aliter non vult carere suâ, nisi se illâ abdicet sciens volens.

947 Q. 209. An ille furetur, qui pro statu suo servando facit investitu, victu, famulatio &c. expensas, quibus solvendis scit se esse imparem. R. De hoc dictum esse p. 2. n. 17. & 280.

Q. 210. An ille præsumi possit esse fur, qui rem alienam accipit, vel in cuius domo res aliena inventa

R. Hoc

R. Hoc resolvendum esse p. 2. n. 1186.

Q. 211. An licitum sit furari in gravi vel extrema necessitate. R. Non licere in gravi tantum, hinc *lun. XI.* damnavit hanc 36. prop: *Permissum est furari, non tantum in extrema necessitate sed etiam in gravi: quænam autem necessitas dicatur extrema, gravis, communis, dictum est l. 2. à n. 195.* Porro circa propositionem relatam adhuc notanda sunt seqq.

§. 1. Certum est nunquam licitum esse furari, nequidem in extrema necessitate, uti cum *S. Th. 2. 2. q. 65. a. 5.* notant omnes, quia furari est occultè surripere vel detinere rem alienam domino rationabiliter invito, quod semper est intrinsecè malum, si enim dominus sit rationabiliter invitus, non potest esse licitum contra illius jus agere: unde quamvis probabile esset licere in necessitate gravi aliquid surripere, tamen improbable esset licere furari: & quidem *Carden. in 2. crisi d. 23. c. 1. a. 1.* putat mentem Pontificis hinc fuisse præcipuè, ut reprobaret hoc, quòd unquam licitum sit furari, sed probabilius est, quòd per Tò furari intelligat etiam surripere, nam nunquam licere furari, erat per se satis evidens, & AA, quorum opinionem reprobare videtur, per Tò furari intelligebant surripere.

§. 2. Extremè pauper potest surripere sibi necessaria, quia habet jus naturale, imò & obligationem conservandi vitam, ergo etiam sibi applicandi media necessaria; neque per hoc furatur, quia ille, cui surripit, non est rationabiliter invitus. *Nec obstat Jus Gentium, quo facta est divisio bonorum, nam cum primarius finis bo-*

norum externorum sit conservatio vitæ humanæ, divisio non potuit fieri in præiudicium vitæ, sed debuerunt in extrema necessitate omnia bona, saltem non valde pretiosa, manere communia, & ita omnes unanimiter tenent, inquit *Carden. n. 2.* Quod autem quis potest pro se, potest etiam pro alio extremè indigente, uti habet *S. Th. q. 66. a. 7. ad 3.* & post eum AA communiter cum *Dicast. l. 2. t. 2. d. 9. n. 254.*, tum enim surripens est veluti instrumentum indigentis. Addunt *Con. Less. l. 2. c. 12. n. 69.* *Dicast. n. 252.* *Tamb. l. 8. t. 2. c. 6. §. 1. n. 1.* *Sporer t. 5. c. 5. n. 90.* à tali paupere posse etiam occidi eum, qui impediret, quominus ipse acciperet rem sibi ita necessariam, sicuti raptor, qui bona magni momenti saltem necessaria tollit vel violentè retinet, potest occidi secundùm dicta n. 811.

951 §. 3. Si dominus bonorum fit in pari tecum necessitate extrema, non poteris surripere ipsi, quia in pari causa melior est conditio possidentis, *Less. n. 70.* *Tamb. n. 3.* & alii communiter: An autem tum excuseris à restitutione, dicitur p. 2. n. 329.

952 §. 4. Si extremè egens possit habere necessaria petendo, non esset licitum surripere, uti ex *Less.* & aliis docet *Dicast. n. 248.*, quia reveratim non est in extrema necessitate surripiendi: si tamen tum surriperet, *Less. n. 72.* putat tantùm venialiter peccaturum, quia dominus debet esse contentus quoad substantiam, ex hoc autem, quòd invitus fit quoad illum modum, putat non refundi malitiam gravem: & ita teneri petere etiam virum nobilis familiæ docet *Con.*, licet eum valde puderet mendicare, quia pudor ille

ille est irrationabilis & à superbia ; in hoc tamen contradicunt *Less. n. 66. Castrop. Dicast. n. 249.* putantes viro honestæ conditionis nimis durum esse ostiatim mendicare, saltem eo loco, in quo notus est ; sed facile opponet *Con. id non esse opus*, potest enim divitem convenire privatim, aut per litteras, quæ non erubescunt : an autem sic indigens teneatur media vitæ conservandæ necessaria admittere tanquam tantum mutuo data, dictum est l. 2. n. 207.

§. 5. Probabilius est, quod privatus non possit in extrema necessitate surripere rem valde pretiosam, v. g. ter mille aureos, maximè si summa illa esset necessaria ad sustinendum statum alterius, uti notat *Lugo d. 16. à n. 147.*, aut si alter ideo esset in gravia mala lapsurus, uti habet *Tamb. §. 2. n. 1.*, charitas enim in proximum non obligat cum tanto dispendio proprio, nec videtur ulla virtus obligare ad tam extraordinaria media pro conservanda vita tam sua quàm alterius privati, secundum dicta l. 2. n. 201. & hic n. 775., docentque AA ibi citati : & quamvis in extrema necessitate omnia dicantur fieri communia, intelligi debent omnia, non absolutè, sed quæ ad vitam sunt ordinariè necessaria, non quæ sunt tanti momenti & extraordinaria : cum tamen contraria sententia etiam sit probabilis, posset pauper hanc tenens veluti sibi hic & nunc satis certam, surripere etiam pretiosa, & vicissim dives secundum alteram licitè negaret, neque ideo dabitur bellum utrimque justum materialiter & absolutè, sed tantum formaliter & ex suppositione diversarum opinionum probabilium, in quo non est inconvenientia ulla.

N n 5

§. 6.

954 §. 6. Si quis iuste sit condemnatus, ut fame pereat, probabile est non posse, etiam si extreme indigeret, surripere necessaria ad vitam conservandam, quia dives in eo casu non tenetur ei subvenire, uti dictum est l. 2. n. 201. Imò nec ipse tenetur vitam suam tum conservare, secundum dicta hinc n. 779.; ergo amisit ius ad vitam sic surripiendo conservandam.

955 §. 7. Non esse ulli privato licitum in necessitate tantum gravi surripere, habet nunc sententia communissima, quam merito vocat verissimam Sporer n. 105., & videtur habere Cap. Si quis de furtis, ubi dicitur, *Si quis propter necessitatem famis aut nuditatis furatus fuerit cibaria, vestem vel pecus, poeniteat hebdomadas tres*, ergo ius canonicum supponit esse peccatum: & Ratio est 1. quia dominus est rationabiliter invitus, cum enim nullum hinc fit vitæ periculum, nec malum æmissione vitæ æquivalens, bona non fiunt communia, ergo tali indigenti non competit ius occupandi. 2. Cum hæc necessitas sit omnino frequens, nimium multiplicarentur eiusmodi rapinæ cum perturbatione communis pacis. 3. Homines non satis abstinere à dilapidatione bonorum suorum, ab otio & inertia, cogitent enim sibi in gravem necessitatem lapsis facile succurrendum, rapiendo quod vellet, quod cederet in grave damnum communitatis humanæ. 4. Huic necessitati satis occurritur per preceptum charitatis obligans ad eleemosynam graviter indigenti dandam, secundum dicta l. 2. à n. 199., cum autem ea obligatio sit ad eleemosynam dandam, patet in altero non esse ius eripiendi, nam ad illud, quod donatur, accipiendum non

non habet ius, uti pluribus deducit *Carden.* n. 14. 24. 25. *Nec juvat*, quod aliqui apud *Mendo* d. 3. n. 8. & cum *Dicast.* n. 256. probabile esse censeant, quod pauper in gravi necessitate possit diviti surripere, nam hoc dato, adhuc manet possessio pro divite, qui non debet exui certo iure propter probabilitatem illam pauperis: notant tamen *Laym.* t. 3. l. 3. c. 1. n. 8. & *Sporer* n. 106. eiusmodi pauperes non esse facile damnandos peccati mortalis, si à divite, præsertim antè rogato & negante, surripuerit necessaria pro sublevanda necessitate sua gravi, circumstantia enim necessitatis multum excusat, cum reddat divitem minus rationabiliter invitum.

§. 8. Si tota Resp. sit in necessitate gravi, licitum est auferre à divitibus superflua, quæ necessaria sunt ad Remp. sublevandam, quia necessitas gravis Reip. æquivalet, imò superat necessitatem, quam haberet unus privatus, uti cum *S. Th.* & aliis *Carden.* n. 16. 956

§. 9. Si necessitas gravis sit urgens, rectè docent *Lugo* n. 154. *Less.* n. 71. *Haun.* de Just. T. 1. t. 2. à n. 347. *Sporer* n. 103. *Carden.* n. 17., & fusiùs in 1. crisi d. 80. privato esse licitum surripere necessaria ad illam sublevandam, nam secundum dicta l. 2. n. 195. tum censetur extrema esse moraliter præsens, cum sit proxima, aut hæc sit illi æquivalens; & ideo hanc sententiam dicit esse certam *Tamb.* §. 1. 957

§. 10. Licet gravis necessitas non excuset, ut surripias, tamen excusare potest, ut differas restitutionem vel solutionem debiti, uti dicitur p. 2. n. 335. 958

Q. 212. An occulta compensatio sit furtum. R. 959

§. 1.

§. 1. Si adsint conditiones aliquæ , non est fur-
 tum sed licita , per se loquendo , uti contra *Hen-*
ricum & Eliz. l. 8. q. 7. §. 4. docent reliqui omnes,
 teste *Lugo* d. 16. n. 86. *Ratio* est 1. Nam non po-
 test esse contra justitiam, tum quia est procuratio
 æqualitatis, quam intendit justitia, tum etiam
 quia creditor accipit rem æquivalenter suam,
 ergo debitor non potest saltem quoad substan-
 tiam esse rationabiliter invitus; sed nec quoad
 modum, quia hunc excusat necessitas & impo-
 tentia aliter accipiendi. 2. Per hoc cavetur ma-
 jor injuria, magis enim læderetur jus creditoris,
 si pergeret carere rebus suis, aut etiam injuste
 cogeretur novos sumptus pro ea recuperanda
 impendere, ergo debitor non potest esse ratio-
 nabiliter invitus. 3. Debet superesse medium
 moraliter possibile ad bona sua recuperanda, sed
 nullum aliud superest præter occultam compen-
 sationem, uti supponitur, ergo. *Dixi*, per se,
 quia per accidens potest esse illicita, quamvis
 adsint conditiones alioqui requisitæ, si enim ac-
 ceperis rem mutuam à tuo debitore & juraris te
 redditurum, non poteris ob reverentiam jura-
 menti retinere in compensationem tui debiti,
 secundum dicta n. 333.

960 §. 2. Objici possunt sequentia, 1. Lumen na-
 turale insitum omnibus Gentibus dicitur esse in-
 justum, si quis inauditus condemnatur, forte
 enim habet exceptiones, hinc ratio dicit omnem
 etiam reum esse audiendum, etiam si ejus deli-
 ctum videatur evidens: item est contra lumen
 naturæ, ut quis in propria causa & pro commo-
 do proprio sit Iudex, ideoque hoc prohibetur
L. un. Cod. Ne quis in propria causa, & ideo etiam
 apud

apud omnes Gentes sunt instituta judicia pro dicendo cuique jure suo; ideo etiam justè recusantur Iudices uni parti amici vel infensi, ergo compensatio altero inscio, & propriâ auctoritate facta non potest esse licita. 2. Est contra omnem politiam, ad quam spectat attendere ad circumstantias, si occultè compensans tantùm confideret quid, sive æqualitatem, non autem confideret, quis, sive à quo hæc æqualitas procurari debeat, quod maximè est considerandum, nam si quis extraneus veniret velletque esse Iudex talis æqualitatis, diceremus, quis te constituit Iudicem? quâ auctoritate id facis? ergo id magis valet, si illud attentet facere pars adversa maximè interessata. 3. Si id licet in justitia commutativa, ergo etiam licebit in vindicativa, adeoque poterit propriâ auctoritate ulcisci injurias, punire eum, qui mihi malè fecit, injuriæ parem injuriæ referre, sicuti enim, v. g. dato mutuo habetur inæqualitas, quam occultè compensans redintegrat, ita per unam injuriam est posita inæqualitas, & relatâ pari injuriâ redit sua quoque æqualitas. 4. In foro externo nunquam approbaretur occulta compensatio, & censeretur fur, qui ita occultè surriperet, nam potestas publica debebat prius dijudicare, num fortè non esset aliquis prior creditor, num debitor non afferret aliam exceptionem &c., ergo nec approbandum est in foro interno, quia internum debet conformari externo, nisi constet de præsumptione falsi vel ignorantia, ex qua procedat externum, quod hic non est, ita *Eliz.*; Et similia sibi objicit *Onnate* de contract. d. 8. n. 167. R. 1. Si hæ rationes valent, ergo rem meam, quam apud furem invenio,

venio,

venio, non potero privatâ auctoritate clam recipere, cujus oppositum dicitur n. 965. R. 2. Si attendantur conditiones, quas §. seq. proponemus, cadit ratio 1. & 2., nam dicemus debitum debere esse certum, moraliter non recuperabile per Judicem vel alium modum, ergo frustra provocaretur ad Judicem aut ad potestatem publicam. Ad 3. N. seq., quia justitia vindicativa spectat ad solum Superiorem: quòd si per Superiorem amoliri non possim injuriam, & cæteræ conditiones adsint, licitum erit mihi damnum meum occultè compensare, & servato moderamine inculpatae tutelæ, me contra injuriantem munire, ne magis noceat. Ad 4. Forum externum præsumeret fieri sine justo titulo, quem si sciret adesse, uti & conditiones reliquas mox referendas, improbare non posset. Videri possunt *Carden. in 1. crisi supra*, item *Haun. t. 2. à n. 336.*

961 §. 3. Conditiones requisitæ ad hoc, ut liceat compensatio occulta, sunt sequentes, 1. Ut debitum sit strictum, & non solius convenientiæ vel gratitudinis, estque oppositum improbabile, & *Diana p. 7. t. 10. R. 19.* referens *Petrum Nav.* pro opposita sententia, est deceptus, uti ostendit *Moya t. 6. d. 4. q. 1. n. 12.*

962 2. Ut hoc debitum sit certum; nec sufficit, ut probabiliter tantum putes tibi deberi, uti docent communissimè omnes cum *Carden. in 2. crisi d. 23. c. 2. a. 1.*, & fusiùs in 1. crisi d. 16. c. 8. a. 1. contra *f. Sanch. d. 43. n. 54. & d. 44. n. 57.*, cui favet *Lugo n. 99.*, quamvis n. 106. suspendat judicium: Ratio nostra est, quia in dubio melior est conditio possidentis, & iniquum est, ut pro debito incerto certam tibi solutionem tuâ auctoritate

ritate attribuas, possessio enim, quam habet al-
 ter, est ius certum retinendi, contra quod nulla
 valet probabilitas, quia contra certitudinem
 pro iure retinendi non potest dari probabilitas
 pro iure auferendi, cum certitudo elidat omnem
 oppositam probabilitatem. *Conf.* nam alioqui
 famulus probabiliter iudicans sibi deberi sala-
 rium majus, posset occultè illud surripere, quod
 tamen damnatum est, uti dicitur n. 971.; Imò
 quivis facilè sibi persuaderet se hìc & nunc ha-
 bere ius probabile, ac consequenter posse clam
 surripere, ex quo sequerentur gravissima incom-
 moda in societatem humanam, *Haun.* n. 341.
 Hinc *Jus.* t. 4. d. 3. n. 173. meritò rejicit *Mol.*
Less. & alios, qui docent legatarium, cui certò
 constat de voluntate testatoris, posse legatum
 occultè surripere hæredi necessario, si renuat da-
 re propter testamentum legali solennitate desti-
 tutum, nam tantùm probabile est tali legatario
 ius competere: Idem est de illo, qui per Judicem
 compulsus est resarcire damnum alteri causatum
 ab animali suo sine sua culpa Theologica, nam
 etiam tantùm probabile est, quòd per senten-
 tiam Judicis non sit translatum ius pretii perso-
 luti: Item si quis detraxerit de fama tua, & non
 possit aut nolit famam restituere, non poteris
 damnum famæ compensare clam surripiendo
 illi pecuniam, uti habet communis contra *Dia-*
nam p. 3. r. 5. R. 30. & paucos alios, quia senten-
 tia, quòd sit obligatio restituendi in bono di-
 versi generis, non est certa sed tantùm proba-
 bilis, uti dicitur p. 2. q. 62. *Nec obstat*, quòd in
 foro externo res adjudicaretur habenti ius pro-
 babilius, licèt non certum, nam hoc fit ex com-
 muni

muni

muni consensu omnium, ut tollantur discordia & dominia rerum reddantur certa, in quo si intercurrat materialis iniuria, per potestatem domini alti transfertur dominium, quia sic postulat bonum commune, sicuti si Principi probabilius sit, quod adsit causa sufficiens imponendi tributum, licetè imponit, quia tributa non imponuntur in bonum privatum Principum sed Communitatum, & postea adhuc cedent in bonum commune, unde Princeps in imponendis tributis agit veluti Judex, qui ex consensu omnium potest, imò debet ferre sententiam secundum probabiliores. Similiter si mihi abluisti rem, quam possidebam, de qua dubii eramus, ad quem è nobis pertineret, possum eam occultè recipere, quia licet meum petitorium esset tantum probabile, tamen possessorium erat certum, ergo certum est, quod feceris mihi injuriam, & consequenter tenearis reparare seu omnia restituere in integrum; & idem est de aliis similibus casibus, in quibus ius hoc vel illud est certum vel tantum probabile. Quod si AA. nostræ sententiæ quandoque dicant, in hoc vel illo casu licere occultam compensationem, cum tamen id videatur esse tantum probabile, è quod alii oppositum teneant, dicendum est AA. illos putasse pro tali circumstantia esse moraliter certum, rectè enim notant *Rebel. & Dicast. l. 2. tit. d. 9. n. 93.* non requiri infallibilem certitudinem, sed humano modo, ita ut viri prudentes non dubitent, nec putent hìc & nunc posse prudenter dubitari de opposito: & sic intelligi debent omnia dicenda.

Unum adhuc controvertitur hìc, nempe an
tum,

tum, quando contractus est tantum irritabilis per sententiam Judicis, ante hanc licita fit occulta compensatio & vendicatio rei; affirmant *Sanch. de Matr. l. 4. d. 8. n. 11. & Less. apud Lugo d. 22. n. 116.*, si aliter non possit rem recuperare, & eam alter teneatur ante sententiam restituere, quia cum per sententiam certo possit rescindi contractus, videtur esse jam ius satis certum: è contra negant *B. Pontius & Diana p. 3. t. 5. R. 118.*, quia quamdiu non rescinditur contractus, manet ius in re acquisitum alteri: sed prior sententia videtur vera, quia ut licita fit occulta compensatio, satis est esse ius certum ad rem alienam, alioquin nunquam esset licitum sibi compensare ius certum per retentionem vel occupationem rei alienæ.

3. Ut debitum sit præsens: aliqui tamen cum 963
Tann. Dian. & Sporer t. 5. c. 5. n. 71. concedunt etiam licere prævenire & compensare nunc pro eo, quod alter certo debebit post mensem, si post mensem non eras accepturus, quod probabile esse agnoscit *Lugo*, docetque absolutè *711. n. 172.*, dummodo ex anticipata solutione non nascatur damnum debitori, alioquin debebis hoc refarcire, *Tamb. l. 8. t. 2. c. 5. §. 1. n. 2.* Ratio prioris est, quia licitum est remove periculum, quod certo imminet rei meæ, meque indemnem reddere.

4. Ut res, quam accipis, sit tui debitoris, unde 964
non licebit accipere rem alienam existentem apud debitorem, nec illi commodatam aut apud eum depositam, quia ipse non est harum rerum dominus: si autem ipse rem suam tibi commodarit aut apud te deposuerit, *Cap. Bona fides de*
O o depo-

depositis, & L. ult. Cod: de *Depositis*, dicitur non posse retineri pro compensatione, quod multi intelligunt tantum pro foro externo, unde retineri posse pro foro conscientiae docent *Nav. Sa. Tann. Less. l. 2. c. 27. n. 16. Onn. n. 174. Dicq. n. 91. & 96. Spor. n. 76.*, quamvis *Hann. de Contr. in particulari n. 738.* dicat tum tantum fieri posse, quando res commodata non amplius existit in se sed tantum est aestimanda, sed intelligere videtur, quod tum etiam valeat pro foro externo, res enim tum non est, quae habebat privilegia. Vide tamen dicenda p. 2. n. 455. Saltem poteris accipere rem, quam debitor tuus mittebat alteri pro dono aut pro solutione debiti, dummodo ab altero necdum sit acceptata, sed adhuc sub tui debitoris dominio, uti notat *Jur. n. 170.*, si enim illam tu prior occupes, statim per apprehensionem possessionis in te transfertur dominium, cum dominus non possit esse rationabiliter invitus. E contra tamen si alius mittat aliquid ad tuum debitorem, qui necdum acceptavit, aut si ipsi debeat aliquid, sed necdum solverit, non poteris praeripere, quia necdum est res tui debitoris, *Vasq. Lugo n. 120. Tamb. §. 4. Spor. n. 80. 81.*

965 5. Ut rem tibi debitam non facile possis aliter obtinere, uti habetur L. 13. ff. *Quod metus causa*. tum autem non potes facile obtinere, si debitor per litem vel publicam potestatem cogere cum magnis expensis vel jactura amicitiae & gratiae tibi multum utilis, uti cum aliis notat *Tamb. §. 1. n. 3.*, ubi cum *Diana* dicit non fore mortale, quamvis desit haec conditio, è contra *Mol.* dicit fore mortale: quod si fur habeat rem tuam, con-

suetu-

fretudo probat posse sine ullo peccato propriâ auctoritate recipi, *Dicast. n. 97.*, & habetur *L. 48. ff. de furtis.*

6. Ut fiat cum minimo damno debitoris, unde etiam abesse debet periculum, ne tibi vel tuo hæredi idem debitum iterum solvatur; item providendum, ne ille putans necdum esse solutum, maneat in conscientia peccati, nolendo solvere: si tamen non posses sine gravi incommodo hæc cavere, posses accipere, sed si iterum solveret, postea tenereris secundam solutionem restituere. 966

7. Ut fiat in eadem specie, alioquin debitor injustè cogetur ad permutandam rem suam: si tamen accipi non potest in eadem specie, est communis sententia cum *Less. Lugo, Vasq. Laym. Haun. n. 332. Sporer n. 75. ff. n. 171.* licere etiam in diversa specie; & in re consentit *Dicast. n. 117.* 967

8. Ut fiat sine damno tertii, quale esset, si id eo alius putaretur furatus & cogeret restituere: quia tamen hoc tantum per accidens sequitur, si quis absque notabili damno suo non posset omittere compensationem suam, non peccaret compensando, licet hoc sequeretur; si autem posset sine notabili damno omittere vel differre, peccaret compensando, sed tantum contra Charitatem, uti habet communis cum *Sporer n. 78.* 968

9. Ut fiat sine præjudicio tertii, quale esset, si res esset alteri, v. g. locata, commodata, huic enim facis injuriam, si ante tempus expletum eripias; item si essent alii creditores, quibus de jure deberetur anterior vel partialis solutio, secundum 969

dùm dicenda p. 2. q. 72 & seqq.; quod optime deducit *Mendo* d. 6. q. 4. Unde si Titius creditor sciat Cajum debitorem suum non posse solvere omnibus etiam aliis creditoribus habentibus æqualiter jus, non potest Titius integrum debitum suum clam subducere Cajo, sed tantum pro rata, uti p. 2. n. 307. dicitur: imò *Lugo* n. 127 & alii docent, quamvis ego rem debitoris apud me haberem, me tamen non posse eam retinere integram excluso anteriore creditore, quia cum illam habeam nomine debitoris, mihi non favet possessio nec ullus alius titulus præferentiæ; in hoc tamen contradicunt alii cum *Tamb.* §. 7. à n. 3. & *Sporer* n. 82., qui putant rem illam, quam apud me haberem, esse veluti pignus pro debito meo, adeoque posse retineri, donec solvatur debitum, quod sustineri potest, si res illa sit apud me deposita tanquam pignus hujus mei præcisè debiti, alioquin præferenda videtur sententia *Lugonis*.

- 970 Circa hanc conditionem, occurrit hoc dubium: Si Cajus non possit debitum à Principe obtinere, an possit illud sibi compensare, v. g. defraudando gabellas, licet has conduxerit vel emerit Titius: posse affirmant *Silv. Sanch. Bon.* aliique cum *Onn.* n. 182 & *Lugo* d. 36. f. 5., quia Titius tantum emit jus, quod habebat Princeps, sed Princeps non habuit jus ad gabellas nisi tales, quæ essent justæ, hæ autem respectu Caji non sunt justæ, cum gravent Cajum supra debitum, supposito enim quòd hoc contribuerit, quod ei debet Princeps, iniquè ab eo exigitur ulterior gabella. *Conf. ex Vasq. & Dicast.* l. 2. t. 20. d. 3. n. 74., quia jus Titii fundatur in jure Principis, hinc
 si

si v. g. cessante necessitate defineret obligatio solvendi Principi gabellas, etiam non esset obligatio solvendi Titio, ergo cum Cajus hic non obligetur solvere Principi sed retinere possit compensando sibi debitum, nec obligabitur solvere Titio. *Nec obstat*, quod Cajus non posset ex fructibus horti compensare debitum, si Princeps hortum locasset Titio, nam disparitas est, quod fructus horti non sint Caji, imò nec Principis sed Titii, è contrà quod solvitur pro gabella est Caji, nam solvitur Principi, cui Cajus non tenetur solvere, ergo multò minùs Titio: addit *Lugo n. 80.* compensationem hanc fieri non posse, si debitum à Principe sit contractum, postquam gabella jam Titio est debita, quia Princeps poterat hanc justè postulare, quando transferebat jus illius in Titium, ergo Titius, qui ius illud acquisivit, etiam justè postulat. Infert *Lugo n. 85.*, si plures conduxerint diversas gabellas ab eodem Principe, ex cujus commissione unus iniustè exegerit nimium, te posse compensare hoc subtrahendo alteri conductori, quia hic alter perit nomine Principis, sed Princeps non habet jus à te petendi, supposito quod alius ejus conductor à te exegerit nimium, ergo nec potest exigere hic alter. *Vasq. Turr. Mol. Dicast. n. 83.* admittunt primam illam sententiam, si Titius tantum conduxerit illas gabellas, non autem si emerit aut ei donatæ sint, nam si conduxerit, videtur exigere adhuc nomine Principis; si autem emerit vel donatæ sint, exigit nomine suo, ipse autem non debet Cajo, ergo Cajus iniustè ex illis compensat, quod debet Princeps, nisi fortè debitum Principis esset antiquum, uti limitant *Mald. Less.*

Diana apud *Lugo* n. 82., qui dicit se non videre in hoc differentiam. Opposita sententia, quam tenent *Corduba*, *Regin. Graff.* apud *Lugo* n. 72. item *Sporer* n. 81. videtur probabilior, nempe absolutè non licere talem compensationem, sive Titius emerit aut dono habeat, sive conduxerit ius exigendi gabellas, tum quia fieret in præiudicium Titii, tum quia Caius compensaret sibi, non ex bonis Principis, sed quæ fuissent Principis & nunc essent Titii, qui etiam solus damnum illud sentiret. *Conf.* quia licet Titius conducat vel emat ius gabellæ, non ideo obligatio Principis transfertur in Titium, sicuti ex eo, quod conducam vel emam agrum tuum & jus percipiendi fructus ex illo, non ideo tuæ obligationes transferuntur in me, ergo non ideo habebis ius compensandi ex gabellis, nisi quamdiu hæ manebunt Principis; suppono autem ius gabellæ non fuisse specialiter hypothecatum pro illo debito, nulla enim est ratio, cur ius gabellæ determinatè potius debeat ferre illud onus, quam reliqua bona, quæ Princeps retinet, ergo licet Titius conduxerit vel emerit ius gabellæ à Principe, non ideo potest Caius has fraudare ad compensandum hoc, quod ei debet Princeps. Ad rationem *Lugonis* R. Principem, quamdiu retinebat ius gabellæ, non potuisse exigere gabellam à Caio, non quòd gabella esset de se iniusta vel indebita, sed quia Princeps aliunde Caio debebat, si autem Princeps ius gabellæ locarit vel vendiderit Titio, Princeps manet debitor ex reliquis suis bonis, & debitum Principis nullo modo manet connexum cum iure ad gabellas, quod nunc est Titii, qui Caio nihil debet.

Q. 213.

Q. 213. An famulantes possint dominis suis occultè surripere aliquid ad compensandum laborem, cui putant non respondere æqualem mercedem. R. Non posse, nam *Inn. XI* damnavit hanc 37. prop., *Famuli & famulae domesticæ possunt occultè heris suis surripere, ad compensandam operam suam, quam majorem judicant salario, quod recipiunt: quæ damnatio ut explicetur, notanda sunt seqq:* 971

§. 1. Possunt omnes, etiam famulantes, uti occultâ compensatione, si adsint conditiones à n. 961. requisitæ, unde per hanc damnationem non restringitur ullus usus licitæ compensationis, nam compensatio hîc damnata semper fuit illicita, quia defuerunt ei conditiones ad licitum usum necessariæ, quia propositio damnata dicebat sufficere, quòd famulus iudicet salarium esse minus quàm operam, hoc autem falsum est, tum quia secundùm dicta n. 962. requiritur, ut hoc sit certum, tum etiam quia licèt labor sit fortè maior, tamen famulus non est ad eum conductus, & ex propria voluntate facit, vel saltem ex spe alterius commodi aut gratiæ.

§. 2. Si famulus iudicans suum salarium esse nimis parvum debeat pecuniam suo domino, v. g. quia acceperat ab eo mutuam, quamvis iste famulus habeat possessionem huius suæ pecuniæ, non ideo potest retinere, quantum putat sibi ultrà deberi, uti cum aliis *Carden. in 2. crisi d. 23. à n. 66.*, quia possessio pecuniæ hîc non facit ad rem, uti in simili notat *Lugo d. 18. n. 10.*, sed pro domino antecedenter ad omne dubium est certa possessio iuris de recipiendo mutuo, quæ debet prævalere, cùm famulus è contrà non habeat possessionem ullius iuris, quo elidatur illa 972

certa possessio domini, ius enim, quod præten-
dit ad maius stipendium, est ad summum tantum
probabile & incertum, quod non elidit certitu-
dinem iuris ad recipiendum mutuum, hinc pra-
xis oppositæ sententiæ secundum *Carden.* est sub-
iecta damnationi.

973 §. 3. Damnatio huius propositionis exten-
ditur etiam ad omnes illos, qui vel alteri labo-
rant, uti varii opifices; vel præstant obsequia, uti
amici, intercessores, internuncii; vel obeunt offi-
cia, uti Consiliiarii, Secretarii, Quæstores, Bellidü-
ces &c., his enim etiam illicita est occulta com-
pensatio, nisi adsint omnes conditiones à n. 961.
allatæ, *Carden.* a. 3. Et speciatim quoad sartores
sartorum, hi faciunt iniuriam, si retineant fra-
gmenta panni, fila serica &c., ut sic compensent
sibi mercedem, quam dicunt satis magnam non
solvi, ita cum communi *Lugo* d. 16. n. 83. Ratio
est, quia merces, quæ communiter datur illis, &
quæ maior non potest ordinariè obtineri, debet
censeri iusta, quantitas enim iustæ mercedis taxa-
tur communi usu & consuetudine, ergo malè di-
cunt talem mercedem non esse iustam. Idem vi-
detur dicendum de sartoribus ipsis seu magistris,
uti rectè *Villal. Dian. & Lugo* n. 85 contra *Sanch.*
& alios, si invitis illis, qui vestes constituunt, reti-
neant eiusmodi reliquias: an autem hic vel ille
censeatur invitus, iudicari debet ex circumstan-
tiis, quamvis enim plerique reposcant fragmen-
ta, tamen illi, quibus vestes fractæ non reficiun-
tur, sæpe censeri poterunt ea non repetere. Et
quod dictum est de sartoribus, valet de aliis, qui
in aliena materia laborant.

974 §. 4. Ut eiusmodi hominibus sit licita occulta
compen-

compensatio, non sufficit, quòd patent sibi irrogari evidentem injuriam, amor enim proprius facit credi evidens, quod sæpe vix est probabile: imò nec sufficit iudicium Confessarii mediocriter docti, sed requiritur, ut vir valde doctus, multum prudens ac versatus in re morali iudicet certum esse, quòd tali homini fiat injuria: Ratio est, quia difficillimum est iudicare in hac materia ob plurimas circumstantias, quæ possent compensationem illam reddere illicitam, posset enim labor per aliquid aliud esse compensatus, v. g. per favores, spem promotionis, instructionem &c.; posset talis conductus ab initio cessisse juri ad majus stipendium; posset rogasse admitti ad tale servitium, quo casu conventio pro minori pretio esset justa; posset esse talis labor, quem alius libenter subiret pro illo stipendio, & tum etiam censeri debet justum, quamvis esset solito minus. Notat tamen rectè *Carden. n. 65.*, si herus solvat famulo stipendium in rebus, de quibus non contraxerat famulus neque indiget, sed cogitur divendere minori pretio, certum esse, quòd fiat injuria, hinc si adsint reliquæ conditiones, posse uti occultâ compensatione.

§. 5. Si famulus vel alius operarius propter 975
paupertatem coactus sit pacisci pro inæquali stipendio, putat *Pourrè* apud *Steph. t. 4. d. 7. n. 19.* posse occultè compensare sibi, sed oppositum est omnino tenendum, quia hinc nulla domini culpa intervenit, & ipse per contractum cessit juri suo; si tamen aliunde cogatur invitus servire pro inæquali stipendio, rectè docet *Carden. n. 65.* deberi compensationem ab eo, qui coëgit, quia tum non consensit in minus stipendium.

O o 5

§. 6.

976 §. 6. Si certum sit, quod famulus occupetur in aliis, ad quæ non est conductus, pro his potest stipendium petere, & si aliter obtinere non possit, occultè compensare, uti docent *Nav. Menoch. Castrop. Burgh. cent. 2. cas. 76.* Si tamen volens facit obsequia gratuita, non potest sibi taxare stipendium, sed remuneratio est libera domino, unde non poterit ideo sibi quicquam occultè accipere.

977 §. 7. Si famulus vel alius deserviens etiam ex errore invincibili & bonâ fide, v. g. sequendo consilium Confessarii non satîs docti, subduxit domino aliquid, quod judicabat sibi competere supra salarium, *Carden. n. 79.* dicit teneri hoc restituere, vel ex re accepta, si illam adhuc habeat aut ex illa sit factus ditior, vel saltem ex contractu, nam obligatio, quam inducit contractus, tam diu durat, donec impleatur, sed contractus inter ipsos fuit de ponendo famulatu, v. g. pro decem aureis tantum & non pro duodecim, quos ille famulus sumpsit, ergo semper remanet obligatio famuli ex parte sua complendi contractum, id est, non sumendi duodecim, sed ponendi laborem suum pro illis decem, sicuti dominus maneret semper obligatus ad solvendo decem, quamvis per oblivionem inculpabilem antehac eos aut eorum partem non solvisset. Hæc sententia est vera, si famulus intendit se obligare ad non sumendum ampliùs, è contrâ si contraxit de decem, tacitè reservando vel non excludendo ius ad ampliùs, si prudenter censeretur sibi competere, videtur excusandus per bonam fidem, si illud ampliùs non existat nec inde sit factus ditior.

Plura circa stipendia famulorum, eorumq; erga dominos, ac vicissim dominorum erga ipsos obligationem, videri possunt apud *Dicast. l. 2. t. 2. d. 9. d. 7.*

D U.